



TESTUA ETA ARGAZKIAK



Ali Barinaga
eta June Pagaldai

Markina-Xemeindar mendizale amorratuak, Artibai Mendigoizale Taldeko bazkideak dira. Ama, hizkuntzen irakaslea eta alaba Jarduera Fisikoaren eta Kirolaren Zientzietan graduatua. Ikasketak, lana eta mendia uztartzen saiatzen dira.

LEA ETA ARTIBAI ARTEAN

Oraingo honetan "etxean" geratuko gara, umeak ginenetik hainbeste arakatutako eta maitatutako bazter menditsuetan; hau da, gure ingurua hartuko dugu ardatz. Lea eta Artibai ibaien artean aurkitzen ditugun Markina-Xemeingo, Aulestiko nahiz inguruko biztanleentzat oso ezagunak diren lau tontorrak bereganatzen dituen ibilbide zirkular bati buruz ari naiz. Xarma berezia duen gailur hauetako bakoitzak istorio propio bat gordetzen du. Hauetako batzuk, kobazulo, leize eta pertsonaia mitologikoz betetako basoak ezkututzen dituzten "sekreto-lekuez" hitz egiten dute; beste batek aspaldiko tradizio erlijiosoen inguruko kondaira kontatzen digu, eta hauetako besteren batek gerra-garai iluna ere gogorarazten digu. Ibilbidean zehar urtaroren arabera desberdinak diren paisaia, kolore eta usainek txundiduraz beteko gaituzte, zalantzarik gabe. Gainera, eguraldiak lagunduz gero, kareharri zurien artean belarretan etzanda egingo ditugun atsedenez gozatzeko aukera ere izango dugu.

Lehen tontorra den Ariztieder, eta azkena den Zapola, Kantauriko arteek osatzen dituzten altuera baxuko basoz estalita daude. Beste biek, ordea, Bedartzandi/Urregarai mendigunea osatzen dute. Gailurrak, horrela deitzen diren arren, haitz zuri grisaxkaz, hau da, kareharritz daude osatuta. Ibilbidean zehar bi hauek paisaia karstikoena es-

kaintzen dute, baina behealdean ardi eta zaldientzako larre berdeak aurkituko ditugu. Motxila bizkarrean eta makilak eskuan hartuta, erlojua alde batera utzi eta egun osoan zehar mendi hauek eskaintzen diguten naturaz gozatzea proposatzen dut.

Abiapuntua Markina-Xemeingo Boluko zubia da. Bertan informazio-taula batek

inguruneaz eta beste ibilbide batzuez hitz egiten digu. Saihesbidearen azpitik San Jazinto ermitaraino doan errepidean gora egingo dugu. Malda igo ostean eta base-rra batzuk zeharkatuz, Axpe Sagardotegira eta gero Lezanera eramango gaituen bidea hartuko dugu ezkerarantz. Azken hau, atzealdea iparraldetik babestuta duen beste baserri berezi bat da.

ARIZTIEDER (432 m)

Aldapa buztinezko lur gorriakako sigi-saiga batean hasten da eta Gabaro base-riaren hondarretaraino eramaten gaitu. Inork gutxi ezagutzen du hemendik metro gutxira dagoen kobazuloa, landaretzak bidexka ezkututzen duelako. Kobazuloa haitzean dagoen irekidura estu bat da, sarbide zaila duen zulo baten ondoan. Gaztetan, bota zahar eta linternekin nekez jaisten ginen abentura bila emozioz beterik. Espediziokide izatera jolasten genuen, zerbait berria deskubritzeko nahiarekin. Oroitzapen mamitsuak.

Interes militarreko mineralen bila ibili omen ziren haitzulo hauetan. Ez da komeni hesia pasatzea eta ikustera hurbiltzea, arriskutsua da eta

Pixka bat gorago, merenderoa kokatzen da (lehen ez zegoen halakorik, eta piknik-eguna hango belar harrotuan etzanda igarotzen genuen), baita inguruko leizerik sakonena ere. Interes militarreko mineralen bila ibili omen ziren haitzulo hauetan. Ez da komeni hesia pasatzea eta ikustera hurbiltzea, arriskutsua da eta. Hemendik, lehenengo, eskuineko aldetik igoko gara gailurrera, kartelak adierazten duen norabidea jarraituz. Lurrean dauden zulo bitxien eta gorago bihurritutako arte zaharren arteko bidezidorra da. Minutu gutxi barru, inguruko haitz zorrotzen gainean dagoen postontzian aurkituko gara. Ia ez dugu ikuspegi panoramikorik arte eta zuhaixken altueragatik. Baina inguruneak merezi du, batez ere egurrezko seinalaria itzultzen bagara eta Kobariara garamatzan bidezidor aldapatsuan behera metro batzuk jaistea erabakitzen badugu.

Fatxadatzat hartzen den horma bertikal handi batekin topo egingo dugu. Honek gure jainkosa mitologikoa den Mariren egoitzara heldu garela adierazten digu; gaur egun zuhaitz altuek estaltzen duten barrunbe batera, hain zuzen. Kobazuloak ez du sakonera handirik barnealdean, bai- na atari ikaragarriaren azpiko gelara jais-

ten garenean, bere solemnitatea sentiarazten digu. Gure urratsetara itzuliko gara harrizko hainbat egitura naturalei erreparatuz. Izan ere, espeleologo eta zaleek horrelako inguruetan ahaztutako leizeak bilatzen dituzte.

Bide zabalagorantz joko dugu Herribasoko bidegurutzeraino, eta hemendik aurrera pasealdi lau eta lasaiaz gozatzeko prest gaude, baso honen pago dotoreen azpian. Isiltasun itzela. Bakarrik txorien txorrotxioa entzuten da. Txepetxabixeko antzinako harrobira doan tarte oso atsegina egingo zaigu.

BEDARTZANDI (701 m)

Apurka apurka gorantz doan bidexka honetan pago eder bat azalduko zaigu eskuinaldean. Bere xarma duen baso batera



eramaten gaitu parean irteten den bidezidor honek, non goroldioz estalitako arte okerrekin lubaki naturalak ezkututzen dituzten. Bidean aurrera eginda, gaur egun behatoki bezala berreskuraturiko harrobia bisitatuko dugu eta enbor zahar batzuen

Bedartzandiko lepoko basoa





Aterpetxea Santa Eufemiko zelaian

gainean jarrita gaudela, hamaiketakoa ateratzeko ordua iritsi da.

Horrela, behin sabela beteta, Bedartzan-diko gailurrera ipar lepotik gorantz abiatuko gara, labirinto itxurako magal honetan. Bidezidor desberdinak daude, beraz gehien gustatzen zaidana aukeratu dut metro batzuk atzera eginda. Bat-batean, akelarreak ospatzeko eszenatokiak aurkituko ditugu, ehunka urteko pagoek zirkuluak eratzen dituztelarik. Zeinen ederrak diren.

Bidegurutzera heldu eta GR 38.1ko markak ikusten hasiko gara. Hauek, Ardoa eta Arrainaren ibilbidearen adar batekin batu garela jakinaraziko digute, Oioneko mahastietatik kostako Bermeo herriraino doana. Santutxuko ermitan, hemen-dik iparralderantz kilometro gutxira, hain zuzen, ibilbide honen adarkatzea kokatzen da; Ondarru edo Lekeitiora doana. Gure txangoa basoan zehar jarraituz, ezkerre-ra biratu eta higadurak zigortutako xen-

dan gora eginez, arteen arteko irekidura karstikoak hauteman ditzakegu. Apur bat gorago, iratze altuak eta frutaz betetako elorri arantzatsuak igarota, itsasoa ikus dezakegu. Baina ikuspegi liluragarriena tontorrean aurkituko dugu, nola ez. Erpin geodesikoan atsedean labur bat egingo dugu, Gipuzkoako eta Bizkaiako kostaldea miresteko. Hegoaldean, Urregarai mendia Santa Eufemia basilizarekin. Aipatu gabe ezin utzi litekeena, Artibai ibaia jaiotzen den Oiz mendia da, bere haize-errotekin. Gure eskuinean, aldiz, Lea ibaiaren artotik bereizitako Illuntzar mendi borobila. Panoramika honen gozamenaz luzatzea proposatzen dut eta horretarako Jantzilekura doan gailur-lerroa zeharkatu dezakegu, beste alderantz markatutako bidea hartu beharrean. Bidezidor eroso honi esker, ez dugu funanbulismorik egin behar eta erraz bereiziko ditugu besteak beste Larhun, Aizkorri edo Anboto mendi ezagunak.

Bat-batean, akelarreak ospatzeko eszenatokiak aurkituko ditugu, ehunka urteko pagoek zirkuluak eratzen dituztelarik

Jantzileku oso toki esanguratsua da historikoki. Dirudienez, aintzina, hemen abarkak uzten zituzten baserritarrek, zapata dotore aproposak jantzi eta Santa Eufemia jaietako erromeriara jaisteko. Hortik izena. Pertsona nagusiek diotenez, irailaren 16a egun berezi eta garrantzitsua izan ohi zen inguruetako





Bedartzandiko postontzia

herritarrentzat. Dantzaldia beranduago jaitsiko garen beheko zelaian ospatu izan da duela urte gutxi arte. Horrez gain aipatzekoa da geratzen diren sai gutxien habiak hor gailur-lerroaren jarraipenean kokatzen direla. Arriskutsua da handik abiatzea, simak eta arrakala ugari daudelako.

Igotz eta Larrus gaztandegietatik datorren porlanezko bidera jaitsiko gara eta honek, aterpetxera eta bolatokira eramango gaitu. Hona etortzen gara oraindik ere urtero Santa Eufemia egunean, eta hurrengo igandean janari, edari, musika, lasterketa eta irrintziekin jaiak ospatzera. Mendiko giroa berezia eta

jatorra da, aspaldiko lagunekin topo egiteko unea da batez ere. Orain, Santa bisitatu aurretik, iturrian freskatuko gara, zaldi mantsok edaten duten askaren ondoan. Bizitza osoan zehar zaldiak ikusi izan ditugu larra hauetan, baina bestelako arraza batekoak, indiarrenak bezalakoak zirela gogoratzen dut.

URREGARAI (704 m)

Metro gutxi batzuk aurretik, 20 minututan ermitaraino heltzen den aldaparen indikazioa utzi dugun puntura itzuliko gara. Bertatik hasten da aipatutako lasterketa,

Sta. Eufemiko basiliza Urregarai gailurretik





Larruz gaztandegia

Santa Eufemia egunaren hurrengo igandearen ospatzen dena. Baselizaraino doan bide nekeza jendez beteta egon ohi da alde bietatik, adin guztietako parte hartzaileak biziki animatzeko. Badute benetan meritu, proba oso gogorra baita.

Orain, arineketan egin gabe, txilardi moreen eta zipres usaintsuen bidetik gora goiko landaraino joango gara astiro-astiro, 222 eskailera bertikal horietako lehen koxka hasten den lekura. Ez da harritzekoa Santa Eufemia eguneko meza nagusia zelai honetan ospatzea, eta ez han goian. Airea eta indarrak hartuko ditugu eta igoera pazientziarekin gozatuko dugu. Inklinazio handiko kare-haitzezko mailetaz ari gara hizketan. Batzuk besteak baino higatuagoak, eta asko denboran zehar berrituak. Madarikatuak, baina era berean, ingurune hunkigarriaren gaineratik nabarmen altxatzea baimentzen digute. Dударik gabe, geldialdiak justifikatuta daude, hala ere, ez gelditzeko erronka hartzen dutenak arnasestuka helduko dira santuaren mirariz ermitara.

Bai, Santa Eufemia bere sendatzeko gaitasunagatik da ezaguna, eta gainera, bere behatokiak izugarritzko panoramikak eskein-

tzen dizkigu. Harkaitzean ezarritako eraikin xume hau gaindituta, oraindik urrats batzuk gelditzen zaizkigu postontzira iritsi arte. Hemen ere, aurrean dugunaz ohartzeko merezi duen denbora tarte bat behar dugu. Puntu honetatik gaurko lau helburuak bistan daude. Lehen bisitatutako Bedartzandi gailurraren gaineratik, Bizkaiako kostaldea, Oka ibaiaren estuarioa Urdaibain eta frantses lurraldeetan galtzen den Gipuzkoako kostaldea nabarmendu ditzakegu, oraingoan altuera handiago batetik. Hegoaldean Durangaldeko mendiak, Ziortzako monasterioa Oiz mendiak magalean hartuta, eta egun garbietan Gorobel mendilerroa ere ikus daiteke. Beherago, gure oinen azpian argi bereizi ahal ditugu marmol beltz ospetsuaren harrobiak. "Marmol Markina" izeneko material honek, hotsandiko eraikuntzak jantzi ditu mundu osoan zehar. Aipatzekoa da ere, hemendik gertu dagoen horma bertikal batean eskalatzaileak aritzen direla.

Kondairak dioenez, Alarabik bere lurraldea begi bakar batekin kontrolatzen zuen

Horrez gain, euskal mitologiari jarraiki, Tartalo ziklopea aurkitu dezakegu inguru hauetan. Lea-Artibai eskualdean Alarabi moduan da ezaguna. Kondairak dioenez, bere lurraldea begi bakar batekin kontrolatzen zuen, oineko apatx batekin Urre-garaiko tontor hau zapalduz, eta beste giza-oinarekin Bedartzandiko gailurra.

ZAPOLA (562 m)

Atsedean zoragarri honen ostean eta begiak jada estimulatutik, beste aldetik jaisten den bidezidor ezkututik joango gara. Oso zaila egiten zaigu aurrera egitea, landare-tza zarratuagatik. Elorritz eta sasiz estalitako, aspaldian mendizalerik ez da hemendik igaro eta. Dena dela, hemen inoiz ez dira pintatutako markak egon, baina bertako hurritz basoa eta aurrerago ihar-turiko zuhaitz galantak beti iruditu zaizkigu erakargarriak. Hala ere, aterpetxera itzultzea gomendatzen diet inguru hauek ezagutzen ez dituztenei.

Hortik berriro eskuineko porlanezko bide zabala hartu eta Larruz gaztandegitik jarraituko dugu eroso, informazio-taularekin topo

egin arte. Honek, MX-2 memoria-ibilbide interesgarria hasten den puntua erakusten digu. Zapolako kaxkoan sartu bezain laster, Markina-Xemeingo bigarren Gerra Zibileko guda-lerroko 300 metroko lubaki batek harrituko zaituzte. Seinale zuri-berdeek gidatuko gaituzte ibilbide guztian zehar. Hemen gaudela, ezin dugu irudimenetik ihes egin. Gerra Zibilean euskal milizianoek horrelakoak nolako egoeran eraikiko ote zituzteneko pentsamenduak etortzen zaizkigu burura. Baina badakigu ez zirela inoiz lerro honetan borrokan sartu, zorionez. Hurbil, bere bunkerra bisitatuko dugu. Eraikitzeko teknikari eta neurriari dagokionez lgotzeko eta Zapolazpiako bi bunkerren izaera berezi berdintsua duen arren, hiruetatik lubakia mantentzen duen bakarra da hau. Eszena-toki zirraragarria.

Egurrezko kartelak Zapola mendiko gailurra bertan dagoela adierazten du, baina iristean, ia ez dugu ikuspegirik, arteak oso altuak baitira. Gerra garaian, berriz, gudarien artilleriako behatoki nagusia izan zen. Erpin geodesikoa inguratu eta behearantz abiatuko gara basoko freskuraz gozatuz. Laster, seinale batek Zapolazpia bunkerrera eramango gaitu, baina mokadua hartzeko geldialdi labur bat egin dezakegu lehenago. Zapola hustutako baserriaren hondarren ondoko tokia aukeratuko dugu. Inguruotatik 1970. hamarkadara arte bizi izan ziren ikazkinak gogoratzeko momentua da. Hain zuzen ere, "ikestoixek" edo txondor lekuak



Ibilbidea

mendeetan zehar bertako ekonomian oso garrantzizkoak izan zirelako.

Artebasoaren puntararte jaitsi eta bigarren bunkerra aurkituko dugu, Zapolazpia. Bitxia bada ere, duela urte gutxi topatu eta berreskuratu zuten bertakoek testigantzei esker. Balkoi eder honetatik Etxebarria ikusten da Kalamua mendiaren magalean. Infor-

mazio-taulak hiru guda-posizioak azaltzen ditu: matxinatuen lerroa, Akarregi mendia beste mendi batzuekin lotzen duen euskal milizianoena, eta defentsarako bigarren lerro sendoa hau. Interesgarria da kontatzen duen gerrako istorioa irakurtzea ere bai.

Gaurko txangoa bukatzeko, Meabe auzora hemendik jaistea gelditzen zaigu. Baso polit hau zorionez berpiztuta dago 1989ko zoritxarreko sute hartatik. Errepidean behera jaisten jarraituko dugu gure ibilbidearen beste muga izan den Artibai ibaiarekin topo egin arte. Bidegorritik zuzen jarraituz, abiapuntura heldu gaitzke, baina gomendarria da Markina-Xemeingo herritik buelta bat ematea.

Zapolako bunkerra



IBILBIDEAREN DATU TEKNIKOAK

- Ibilbidea: Markina-Xemein – Axpe Sagardotegia – Ariztieder – Bedartzandi – Urregarai – Zapola – Meabe – Markina-Xemein.
- Luzera: 14,5 km
- Desnibela: + 850 m
- Web interesgarria: <https://markinaxemeinturismoa.eus>